

SLOBODU BAŽANTOM

VANDA ROZENBERGOVÁ

Slobodu bažantom

Vanda Rozenbergová

Slobodu bažantom

slovar

S FINANČNOU PODPOROU MINISTERSTVA KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Text © Vanda Rozenbergová 2015

Slovak edition © Vanda Rozenbergová and Vydavateľstvo SLOVART,
spol. s r. o., Bratislava 2015

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy sa nesmie reprodukovat ani šíriť v nijakej forme ani nijakými prostriedkami, či už elektronickými, alebo mechanickými, vo forme fotokópií či nahrávok, respektíve prostredníctvom súčasného alebo budúceho informačného systému a podobne bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-556-1454-0

Obsah

Sauno Paulo	7
Altaluna	19
Vykrádači svetov	35
Pod nohami a nad hlavou	45
Rubenove narodeniny	53
Pachy a úmysly	63
Výbuch ako prudká exotermická reakcia	77
Výtvarné techniky	89
Koža	117
Potkan	125
Polárnici na Myjave	139
Zvestovatelia	153
Islandčania	159
Ihly	167
Slobodu bažantom	177

Sauno Paulo

Už ako malá som sa budila oddýchnutá ráno pred piatou a lepila som si obrázky z malých mušlí na kusy filcu. „To si si pri-niesla, tie mušle, sama si ich nazbierala? Bola si pri mori?“ „Nie, nebola som pri mori, ale chcela by som byť, dúfam že sa tam raz dostanem,“ hovorila som im, na čo mi teta zakaždým po-vedala, „Vysoko rúbeš, Františka, ale to je dobre.“ Vysoko som rúbala. Páčili sa mi muži, no nie hocijakí, nasiaknutej rečami o ich neexistencii zachytávali sa mi v hlavičke utopické po-stavy z televízie, z filmov a z časopisov a mojím vyvoleným nemal byť nik menší ako Čierny tulipán alebo Curro Jiménez.

Poza môj chrbát si hovorili, že som išla s mužom aj za kus hovädziny a že som šlapka, pomedzi machové makovice, za-matové kosatce, pomedzi ringlóty a mirabely sa v mojom rod-nom hniezde trúsili takéto legendy a leteli od domu k domu, tam ich ženy v ručníkoch na hlavách, aké nosievala aj moja teta, zamiesili do cesta na lekvárové perky, krájali z neho je-den štvorec presne ako druhý, lyžicou naň ukladali kôpky lek-váru a potom to zabalené jediným pohybom zhrnuli do vria-cej vody a ja som to urobila tiež, lebo ja rada varím, pritom Demeter vtedy v motoreste zamrmlal, že som šlampa, jasne som to počula, šlampa, nie šlapka.

Mrzelo ma to, no Melita povedala, „Pozri sa, aj vo vlaku si každý automaticky prisadne k tebe, v galantérii ťa obslúžili prednostne, videla som to, a prečo asi? Lebo máš tvár, ktorá priťahuje, a spôsoby, ktoré sú liečivé, do všetkého vkladáš dobré úmysly, aj jedlo tak chystáš, či je pre jedného alebo pre desiatich, aby bolo chutné, aby liečilo, na svete je to zariadené tak, že jedni povedia, že si šlapka, iní že si šlampa, a nikto z nich nebol s tebou, keď ti umreli rodičia a keď ti umreli aj opatrovníci, nikto z nich ti nepriloží do kachiel o štvrtej nadránom, keď je najviac zima, a v iných domoch sú dvaja, štyria, piati.“ Boli časy, keď som bola poslušné dievča a na všetko som hovorila *Áno*. Vezmeš tri dlhé šichty za sebou? *Áno*. Naukladáš drevo do špaliera? *Áno*. Pôjdeš do Kucbelov nakrájať im kapustu do suda? *Áno*. Dokážeš prečítať knihu *376 dní na kryhe* za dva dni? *Áno*. Pracovala som v motoreste necelé dva týždne, keď tam vošla Melita. Zamierila rovno k výčapu, oznámila, že *si prosí* jeden rum, a sadla si k stolu v strede miestnosti. Priniesla som jej ho, v čiernej blúzke a béžových nohaviciach sedela s pohárikom veľkomyselne uchopeným medzi palcom a prostredníkom, Takto by som chcela vyzerat', taká ženskosť, a s rumom v ruke! Po štvrťhodine vytiahla akýsi zošit a začala písať. „Melita, a čože ty?“ ukázal na stoličku za jej stolom chlapík a chcel si prisadnúť, a ona mu len povedala, „Viete čo, nemám tu voľné.“ Aké je to jednoduché, pomyslela som si a Melita sa na mňa usmiala. Odvtedy som si ju dosť všímala, vždy si nosila ten zápisník, hovorila, že sa jej v krčme dobre premýšľa, a vysvitlo, že pracovala, chystala metodický plán do škôlky, „Aktivity, Františka.“ Melita bola staršia o desať, Póla o štrnásť rokov, obidve mali mužov aj deti, a keď sme si spolu prvý raz vyšli na bicykloch von, obdivovala som, ako bezstarostne si

pedálujú a rozprávajú sa o šošovicovej kyslej, o hľuzách georgín, o háčkovaní a o čokoládovej ryži na tortu.

Pozvala som Melitu a Pólu na svoje narodeniny a upiekla som niekoľko druhov zákuskov aj slaný koláč a pili sme víno, ony mi podarovali kvety, Póla súpravu farebných nití na vyšívanie a Melita knihu, boli to pekné narodeniny, naposledy som také zažila, keď ešte žila teta, ale ona mi upiekla nízku tortu a dala mi sošku delfína. Na Melite bolo úchvatné, že šoférovala, nosila pulóver s leopardím vzorom a mávala vždy čisté topánky, to ja nie, pokiaľ ide o gráciu, bola som o dva svety nižšie, ale ony hovorili, že topánky v tom nehrajú žiadnu rolu a noblesu mám od prírody. Póla bola krajčírka v obecnom dome služieb a hovorila zákazníckam všelijaké finty, aby žena vyzerala štíhlo, aj keď nie je, ale niekedy im radila naschvál naopak, a potom sme sa na tom smiali. Na jednom z našich výletov sme sa v januári tisícdeväťstoosemdesiatpäť dostali do víchrice, po stromoch švihal šialený vietor a sneh sa zhora valil všetkými smermi. Cesta bola zaviata, autá sa šmýkali v zákrute do kopca, až sa jedno prevrátilo na pravý bok a kolóna zastala. Vtedy sa Melita roztriasla od strachu, „Nezmrznete tu?“ pýtala sa a my s Pólou, ja som sedela vzadu, sme jej šúchali pleciami a utierali sklá rukavicami, „Nič sa nám nestane, si šiši?“ Póla vytiahla zo svojej bezodnej tašky tyčinky z bielej čokolády, aké sme dovtedy nikdy nevideli, a keď sme ich jedli, ani nám nenapadlo, že mohli byť pre jej deti, pre jej dvoch synov. Ešte vidím prítomie skorého rána na skle auta, namrazený šmirgeľ na kapote a žltú náušnicu na Melitinom pravom uchu, hlavu som mala strčenú pomedzi sedadlá a ony sa ku mne otáčali. Niekoľko ráz sme tak boli aj na nákupe v Maďarsku, tam sme išli cez Krtíš, naspäť cez Hodrušu, zastavili sme

sa u Pólinej starej mamy a potom sme tam aj drzo prespali, drzo preto, lebo Pólu doma čakali jej deti a jej manžel, a keď nebola doma, trpeli. Pólina stará mama v bodkovanej zástere nám zakaždým opiekla chlieb na platni, natrela ho maslom a povedala: „Veď vy sa zbadáte, dievčence.“ Dievčence som bola len ja, Melita s Pólou boli riadne ženy, manželky a matky. Mladšiemu Pólinmu synovi robilo značné problémy učenie a starší trpel separačnou poruchou, to ti je taká zvláštna porucha, že len čo sa od neho vzdialila, vzlykal a zachvacovala ho úzkosť, takže Póla si *predtým* nevyšla ani do záhrady. Ibaže porucha rástla aj s deckom a ona ako matka sa zhumpľovala a začala tráviť viac času mimo domu, so mnou a s Melitou, chodievala preč na niekoľko hodín, a to aj vtedy, keď chlapec nebol v škole a zostával doma s otcom, s bratom a so psom. Aj Melita bola matkou, jej šestnásťročná dcéra Linda však trpela opačnou úzkosťou, a to stresom z prítomnosti oboch rodičov, no rávalo sa mi, že prišla na každú moju premiéru a sedela v prvom rade.

Pólin manžel bol vedúci obchodu so zmiešaným tovarom, celkom sympatický človek, čo veľmi nepil, čítal knihy a dával si záležať na tom, aby jeho chlapcov v škole nediskriminovali, pretože povedomie o nejakých poruchách čohokoľvek bolo vtedy mizivé. Ale Póla nám hovorila, že s ním nie je šťastná a že sa naňho nemôže ani pozrieť, „Povedala by som, že máme hlbokú krízu, ale Ernest o tom nevie.“ Melitin manžel pil viac ako Pólin, bol železničiar, a tak sme mali z prvej ruky, že železničiar majú všetci do jedného na vnútorných stranách svojich plechových skriniek v šatni vylepené obrázky nahých žien a aj Ľuboš ich tam má. „Mať holé ženy v skrinkách je pre nich normálne,“ hovorila Póla, Melita prikyvovala a ja som mlčala,

v motoreste sme skrinky nemali, mali sme tam vešiak s čiernymi zásterami a plášťom pre vedúceho.

V robote som často postávala na prahu, opierajúc sa o hnusné dvere z červeného smreka, nič v tom interiéri nelahodilo oku, obrusy boli zle obsité a popolníky popraskané, ale to mi bolo jedno, nežiadalo sa mi obracať sa k veciam, čo sú usporiadané, pivo nech je po rysku a knedle štyri kusy na porciu, iné krásy toho podniku ma nezaujímali, ja som predsa rúbala vyššie. Páčili sa mi muži odjakživa, asi od detstva. Teta ma naučila variť výbornú kapustnicu, vyprážať šišky aj piecť koláče, ozdobiť ich a pocukrovať, aby to bolo pekné, aby to lákalo. Keď prišiel do domu hosť a bol to muž alebo chlapec, prisadla som si do kuchyne a nikto ma nevyhnal, akoby mimochodom som nechávala stretnúť naše pohľady a takto pomaly som sa zdokonaľovala. „Ak sa ti páčia pekní muži, nenechaj si to zobrať, jednoducho sa ti páčia a reči o peknej mise, čo je prázdna, nepočúvaj, Ferča, často je aj plná misa nanič, lebo je plná nejakej hnusoby po záruke, len si ty vyber misu, ktorá je pekná a na ktorú sa budeš s radosťou dívať,“ hučala do mňa Póla a Melita prikyvovala, ony si málokedy protirečili, takto si prítakávali vo všetkom, a to sa mi páčilo. S inými ženami toľko milosti nemali, napríklad s Máriou Šedivou, riaditeľkou škôlky. Ona nosievala päť ráz do týždňa jednu a tú istú sukňu (sivú pod kolená) a hnedý svetník z priadze, ktorá pamätala kolovrátok. „Dobré ráno, dobrý deň, všetkých už pozdraviť viem,“ spievala deťom Melitina nadriadená zababušená do teplákovej bundy, v nohaviciach s rozpáranými švami pod vreckom, a problém nebol ani tak v tom, že tie odevy niesli jasnú historickú skúsenosť, ale v tom, že Šedivá tým veciam slúžila ako pomník. „Mária šedivá, veď aj hnusný vzor na látke, aj

rozpárané švíky, aj vyblednuté kolená ovplyvňujú zdravý rozvoj dieťaťa, čo tam básnička, načo pesnička, veď jej sukňa sa s nimi môže vliecť celé roky, s chúdencami," hovorievala Melita, až som sa pristihla, že sa jednoducho kontrolujem, aby som mala oblečenie v poriadku, bez dier a nevyťahané. Melita bola múdra, ja nie. Ani som koľko ráz nerozumela tomu, čo hovorí, no keď sme fičali na bicykloch po poľných cestách, okolo rybníka, k posedu pri kukuričnom poli, tam sme vyliezli po rebríku hore a Póla vytiahla ploskačku s vodkou, naše intelektuálne nadviazali spojenie a stali sa rovnocennými. Totiž, hneď ako začala Melita rozprávať o mojich typoch estetického vnímania, Póla ju prerušila, „Veď ju nenaťahuj, povedz rovno, že v prírode je samec krajší a samice to priťahuje, aký problém?“ Mala som ich rada obidve rovnako, rozdiel bol len v tom, že Póla som rozumela normálne a Melite medzi riadkami.

Zato divadelné texty som sa učila ľahko, samo mi to naskákalo do hlavy, aj *Nový život* od Tajovského, aj *Kuchárky z Ovseného* od Kedru, aj *Kamenný chodník* od Urbánka, všetko. Póla povedala, že moje červené nechty a krásne vlasy musia samy osebe každému vyrážať dych a ja sa na štýl môžem vykašľať, a ak hrám v divadle, čo aj dedinskom, tak dvojnásobne. Hrať v divadle je sen. Viem zvädzať a nikto ma to nikdy neučil, viem, ako sa postaviť, viem, ako vyzerám vo svetle pouličnej lampy aj pri svetle sviečky, viem, ktorý profil mám lepší, aj ako držať ruky, aby sa klenuli tesne pod pásom ako krky labutí, viem sa pozrieť bojzhlavo aj nevinne aj naivne, a nakoniec aj múdro, a rýchlo sa učím. Niekedy sa po predstavení chceli so mnou fotiť. Ak to bol nejaký muž, vždy som súhlasila, trochu som sa k nemu naklonila, k ramenu, často sa opýtal, či ma možno aj chytiť okolo pása alebo za lakeť, a ak bol sympatický, nebránila

som sa. Po premiére *Kuchárok z Ovseného* ľudia tleskali desať minút, úspech sme sa rozhodli osláviť v motoreste a ja som tam konečne raz prišla ako hosť. Rôzni ľudia nám v ten večer objednávali rôzne pitie, my sme dvíhali poháriky a Póla povedala: „No prosím! Ešte sme sa nezbadali, dievčence!“

Ja aj Melita sme boli na každej Ferčinej premiére. Ona je večné dieťa, božská kráska. Keď ako Anička z *Nového života* zašepkala milému „Neodchádzaj,“ počuli by ste vo vzduchu svišťať krídla vínnej mušky, také tam bolo ticho.

Františka vyrastala so svojou tetou, vídala som ich obe, keď na dvore vešali bielizeň, malá Ferča podávala tete štipce a nešlo mi do hlavy, ako môžu žiť sami v takom veľkom dome. A vidíš, prešlo niekoľko rokov a odrazu sme s Melitou do toho domu chodievali, k Františke, jedli sme u nej v kuchyni jablká a počúvali rozhlas po drôte, skúšali sme si šaty a vymýšľali hlúpe vtipy.

Nikdy u nej nevládol poriadok ani systém, Ferča si nelámala hlavu s usporiadaním príborov ani s trúsením po koberci, bola to neporiadnica, len svoju posteľ mala vždy upratanú a vaníkúš ponatriasaný, inak nič. Tak to bolo, kým sme tam chodievali my, neskôr, po príchode herca, sa ten nespútaný život vecí zmenil na vzorne zoradené platne a sušienky na podnose z brúseného krištáľu, všakže. Ja viem, že to nebol neporiadok, to plnosť života vyskakovala z každého rohu, na stole mala od novembra do marca porozkladané papiere, učila sa divadelné texty, lebo to naše dedinské divadlo plné diletantov hrávalo v dedinách po celom kraji a malo veľký ohlas. Melita toto ťažko znášala, to musím priznať, ona asi žiarlila. Nikto ju nikdy nepozval, aby hrávala s nimi, a ona sa nikdy nikoho neo-

pýtala, či by mohla, a to robila chybu. Dvadsiateho novembra tisícdeväťstoosemdesiatšesť k nám prišli herci z veľkého mesta, pamätám si to podľa stromov, keďže si ešte držali lístie, a to znamenalo, že bude tuhá zima. Prišli na pozvanie nášho divadelného spolku a hlavnú rolu hral herec, ktorého sme všetci poznali z televízie, ľudia ho volali Trnavský Adonis a naše ženy sa z jeho prítomnosti zachádzali od radosti. Keď sa hra skončila, deväti komedianti sa uklonili a zohraným pohybom urobili fešáčkovi miesto, vyzvali ho, nech vyjde do stredy, a on tam potom stál sám. Pokiaľ ide o výzor, ten chlap mal tú výhodu, že vyzeral zdravo a šťavnato ako tuhá svieža jonatánka, lebo medzi krásnymi ľuďmi sú rozdiely najmä v tej sviežosti, to viem, a Trnavský Adonis bol doslova jednotka čerstvosti. Vidím jeho mäkké oči, ako sa celý čas dívajú na Františku. Hral pre ňu. Vedela som to od prvej repliky. Kedy len mohol, našiel si v druhom rade uprostred jej tvár a rozprával k nej. Po predstavení sa človek musí zodvihnúť a ísť von, preč, do pôvodného života, do ulice, do sveta, na vzduch, a my sme ešte stáli v šatni, keď ju zavolali dozadu. Svetlo na chodbe do hľadiska už bolo pozhasínané, chytil ju vraj za ruku a vybehli po schodíkoch na javisko a potom do výklenku pre fajčiarov. Chytil ju za ruku, akoby tak boli chodievali od narodenia. Mal, iste narýchlo, oblečenú modrú košeľu s krátkymi rukávmi, vlasy na bokoch vystrihané, dlhá ofina prehodená hore, husté obočie a mäťové oči, dojemne vážne a stíšené, tak nám to Františka rozprávala a my sme počúvali každé slovo pozorne a verili sme jej. Verili sme jej aj vtedy, keď povedala, že má narodeniny, a kúpili sme kvety, bavlnky a knihu a nachystali chlebičky, a potom v júni, keď bola v škôlke volebná miestnosť a Melita strážila, aby prišli všetci do nohy, v zozname voličov si všimla, že Ferča sa vôbec

nenarodila vtedy, keď sme slávili to jej narodenie, narodila sa v úplne iný deň aj mesiac. Nikdy sme sa jej na to nepýtali, ale pri prvej príležitosti sme sa jej tajne pozreli do občianskeho a fakt nás oklamala.

Niekoľko dní po tom predstavení sme všetky tri ležali u Františky na posteli a Melita na ňu apelovala, nech si udrží zdravý rozum a mentálnu nezávislosť, na čo sa rytmus našich šuštiacich krídel opäť zosúladiť, lebo sme sa začali strašne smiať. „Mentálnu nezávislosť?“ opakovala Ferča a najmenej po desiaty raz nám prerozprávala jej a Trnavského Adonisa prvý rozhovor, ktorý sa odohral vtedy v tom výklenku: „Nedávno som o vás čítala v časopise,“ hovorila Ferča, „boli ste na festivale v Sauno Paulo“. „Je to Sao Paulo, dievča,“ a pobozkal ju. Váľali sme sa na tej posteli od rehotu. „To je tá moja hlúposť,“ opakovala Ferča a Trnavský Adonis vraj povedal, že jej Sao Paulo ukáže na vlastné oči a že sa zamiloval.

Františka začala pravidelne cestovať do veľkého mesta a herec zo Sauno Paula ju ľúbil, zdá sa, naozaj, nechali sme sa unášať jej rozprávaním počas chvíľ, čo sme trávili na posede alebo u nej doma, chválili sme ich lásku a uznávali jeho krásu a ona ju nezveličovala ani nijako nepripomínala, lebo veď konečne bola tu. Melitina smrť všetkých šokovala. Umrela úplne nezmyselne, naštartovala auto pred garážou a až potom ju išla odomknúť, no ono sa z neznámych príčin pohlo a Melita to nevidela, ešte stihla pootvoriť ľavé krídlo železných vrát a vtedy ju auto pritislo. Na mieste skonala. Vnútorňá strana ich garážových dverí bola bez obrázkov. Na pohrebe sme stáli vedľa seba, mňa držali za ruku deti, Františku neokázalo, no pevne Trnavský Adonis. „Pred týždňom sa opýtal, či sa zaňho vydám,“ pošepkala a pozrela sa mi zboku do očí, tak akosi bojzljivo, akoby

sa bála, že odteraz bude *musieť* byť mojou spoločníčkou, aby sa náš silný stroj nezastavil, aby naša večná radosť cirkulovala po svete napriek všetkému. V jedinej chvíli sme sa spoločne pozreli na Máriu Šedivú, ako stojí vzadu s dáždnikom, čo mal zlomený pahýľ a kus látky jej visel za hlavou, a keďže v ten deň prudko pražilo slnko, pravdepodobne to mal byť slnečník.

Bolo to silné leto, jasné, bez oblakov a bez dažďa, zem na Melitinom hrobe schla abledla, dali sme si s Ferčou sľub, že naň budeme chodiť každý týždeň, lebo prvé mesiace po strate blízkeho sú také rozmazané, že jediné, čo vieš, je vysedávať pri tom hrobe a myslieť si, že *si v spojení*. Melitina dcéra vymieňala čerstvé kvety, ja s Františkou sme sa starali o zem, nepokrytú mramorovou platňou, nosievali sme si tam celý arzenál, hrable, lopatku, sadenice... dohodli sme si piatky, lebo vtedy Ferča chodievala do svojho domu na víkendy, aj s hercom. Pokiaľ ide o stretnutia mimo cintorína, navštevovala som ich dom čoraz menej, bol to predsa len dom snúbencov a ona nevyšla bez *neho* na bicykel ani sadnúť si s ploskačkou na posed, moji synovia rástli, mladší nemal na vysvedčení žiadnu štvorku a starší začal chodiť do mesta na gymnázium, strach z mojej neprítomnosti zmizol, a to bolo dobre. Ernest nebol zlý, ale nebol ani dobrý, a to je málo. Zostávala som s ním z lenivosti a raz, keď vystupovali u nás na jarmoku malí huslisti a malý chlapec medzi jednotlivými hrami frľal, že ho z hrania bolí ruka, Ernest mu povedal, keď budeš na husliach hrať stále, každý jeden deň, tvoja ruka získa ľahkosť, ktorú už nikdy nestratí. Vtedy mi to došlo.

Skončili sa aj divadelné prázdniny, no Františka udržiavala rytmus a každý piatok prichádzala na miesto. Aj v piatok devätnásteho tam bola, no vtedy som k Melitinmu hrobu nepriš-

la pre zmenu ja. Nevie, ako presne sa to celé zbehlo, drobná krvná zrazenina mi z ničoho nič upchala cievu a ja som zomrela. Františka sa potom v novembri toho istého roku od herca odsťahovala, pre iných bez zjavnej príčiny, ale ja viem, že to bolo kvôli nám, viem to. Vidím do nej. Rokov má teraz šesťdesiatštyri a je mi jedno, kedy ich oslávila, odišla z nášho spoločného hniezda, opustila ho. Odsťahovala sa do mesta a býva sama v byte na piatom poschodí, naproti banke a lekárni. Vzory na jej látkach sa kľukatia popod pútače a nápisy na roletách, obchádza kovové stolíky kaviarní a nemilosrdne pomaly kráča cez prechody pre chodcov, nie preto, že by nevládala, ale preto, lebo vie, že náhlivosť oberá o dôstojnosť. Nevydala sa a nebola v Sao Paule, ba ani nikde tam, kde sú mušle. Po zneiteľnom svete kráča v modrom kabáte, zapnutá do posledného gombíka, s baretkou na hlave a s taškou na kolieskach, na topánky jej nevidím, no takto z diaľky, ako tak splýva s ulicou, viem povedať, že je vznešená a krásna ako raja v mori.